

УДК 159.923.2.072-057.875
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2021-3-6

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ РІЗНОЇ СТАТІ: ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД

Котух Олена Вікторівна,

молодший науковий співробітник лабораторії методології і теорії психології
Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України
snegyro4ka4@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5706-3190>

Статтю присвячено актуальній проблемі самореалізації студентів-психологів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити інтегративний підхід до особливостей самореалізації студентів різної статі.

Методи. Для дослідження рівня самореалізації особистості були використані такі методики: 1. «Самоактуалізаційний тест» (САТ) Л.Я. Гозмана і М.В. Кроза. Тест «САТ»; 2. Методика дослідження особистісної ідентичності (МИЛИ рос.) Л.Б. Шнейдер. Для опрацювання дослідницьких даних і розрахунку статистичних показників використовувалася прикладна комп'ютерна програма SPSS for Windows, версії 16.0 та 11.5.0.

Результати. Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що самореалізація студентів виступає свідомим та цілеспрямованим процесом розкриття і опрідметнення сутнісних сил у їхній діяльності, свідомого планування власного життя та реалізації життєвих планів. Вибірку становили студенти 1–5 курсів віком 18–22 років. З аналізу отриманих результатів за шкалами вищевказаних методик можна дійти до висновку, що студенти визнають власне життя доволі продуктивним. Вони здатні прийняти на себе певні обов'язки перед суспільством внаслідок самостійно прийнятих рішень щодо вибраних взірцевих стратегій, комунікативно-професійних ролей, етичних цінностей. У них сформувався високий рівень відповідальності, вони незалежні, здатні аналізувати особливості свого «Я», свої дії, краще розуміють себе, внутрішньо самодостатні. Крім того, досліджувані мають досить високий рівень потреби у самореалізації.

Висновки. За результатами проведеного нами дослідження можна зробити висновок, що процес самореалізації відбувається завдяки здатності людини оволодівати власним внутрішнім світом шляхом його структурування за допомогою використання ціннісного критерію. Встановлено, що студенти чоловічої статі мають статистично значущо вищі показники за компетентністю в часі, підтримки, цінних орієнтацій, самоповаги, уявлення про природу людини, самоприйняття. Загалом, хлопці мають більше можливостей для самореалізації, навчаючись у закладі вищої освіти, ніж дівчата, вони впевненіші у собі та більше цілеспрямовані.

Ключові слова: самореалізація, ідентичність, студент-психолог, самоактуалізація, інтеграція.

FEATURES OF SELF-REALIZATION OF STUDENTS OF DIFFERENT SEX: INTEGRATIVE APPROACH

Kotukh Olena Viktorivna,

Junior Researcher at the Laboratory of Methodology and Theory of Psychology
G. S. Kostiyk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
snegyro4ka4@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5706-3190>

The article is devoted to the topical problem of self-realization of students-psychologists. The purpose of the article is to theoretically substantiate and empirically investigate the integrative approach to the peculiarities of self-realization of students of different sexes.

Methods. To study the level of self-realization of the individual, the following methods were used: 1. "Self-actualization test" (SAT) L. Ya. Gozman and M. V. Through. SAT test; 2. Methods of research of personal identity and (MILI in Russian) L. B. Schneider. The SPSS for Windows application software, versions 16.0 and 11.5.0, was used to process the research data and calculate the statistics.

Results. Summing up, we can say that students' self-realization is a conscious and purposeful process of discovering and materializing the essential forces in their activities, conscious planning of their own lives and implementation of life plans. The sample consisted of students in grades 1–5 aged 18–22. Analysis of the results obtained on the scales of the above methods can be concluded that students recognize their own lives as quite productive. They are able to assume certain responsibilities to society as a result of independent decisions regarding the chosen model strategies, communicative and professional roles, ethical values. They have formed a high level of responsibility, they are independent, able to analyze the features of their "I", their actions, better understand themselves, internally self-sufficient. In addition, the subjects have a fairly high level of need for self-realization.

Conclusions. According to the results of our study, we can conclude that the process of self-realization is due to a person's ability to master their own inner world by structuring it through the use of value criteria. It is established that male students have statistically significantly higher indicators of competence over time, support, valuable orientations, self-esteem, understanding of human nature, self-acceptance. In general, men have more opportunities for self-realization in higher education than girls, they are more confident and more focused.

Key words: self-realization, identity, student-psychologist, self-actualization, integration.

Вступ

У зв'язку з інтеграційними процесами в Україні, орієнтованими на європейські цінності, актуальною стає проблема дослідження самореалізації особистості студента. Відзначимо, що актуалізація власних можливостей особистості, які відображають результат процесу самореалізації, стає базовою умовою становлення соціальної зрілості особистості для її подальшої успішної життєдіяльності. Тому висунуті нові вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців, спроможних професійно й відповідально виконувати свої фахові функції в умовах швидких і конструктивних змін. Розв'язання проблеми формування основ професіоналізму майбутніх практичних психологів спрямоване на створення педагогічних умов забезпечення ефективності цього процесу; прагнення повноцінної реалізації всіх потенційних можливостей і здібностей особистості майбутнього спеціаліста.

Ідея самореалізації особистості притаманна філософським, психологічним і педагогічним напрямам, незважаючи на відмінності у кожного із них, їй притаманні характерні особливості. Ця думка підтверджується тим, що в кожному із напрямів по-своєму проявляється розвиненість інтелектуальної, чуттєвої і вольової сфери людини з урахуванням особливостей кожного із них.

Найбільш близьким до поняття «самореалізація» є поняття «самоактуалізація».

А. Маслоу вживає їх як синоніми. Самоактуалізація – це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів, як здійснення своєї місії, або покликання, долі тощо, як більш повне пізнання й прийняття своєї власної споконвічної природи, як безустанне прагнення до єдності, інтеграції, або внутрішньої синергії особистості [3]. Іншими словами, самоактуалізація – це прагнення людини до зросту, розвитку, самостійності, самовираження, активізації всіх можливостей власного організму. Таке тлумачення характерне й для Р. Ассаджолі, Л.Н. Когана, Л.О. Коростильової, Ю.М. Кулюткіна, В.І. Муляра, Г.С. Сухобської та ін., які відносять самоактуалізацію до показників повноти самореалізації особистості і вважають самореалізацію більш загальним поняттям.

Самоактуалізацію розглядають як мотиваційну й ціннісно-змістовну частину самореалізації особистості, яка передуює або виявляється паралельною відносно предметно-діяльній активності того, хто навчається. Термін «самореалізація», за Р. Ассаджолі, використовується для специфіки дослідження двох різновидів свідомості. Один означає самоздійснення, а інший – самоосягнення [4].

Найбільш близьким до поняття «самореалізація» є поняття «самоактуалізація».

А. Маслоу вживає їх як синоніми. Самоактуалізація – це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів, як здійснення своєї місії, або покликання, долі тощо, як більш повне пізнання й прийняття своєї власної споконвічної природи, як безустанне прагнення до єдності, інтеграції, або внутрішньої синергії особистості [3]. Іншими словами, самоактуалізація – це прагнення людини до зросту, розвитку, самостійності, самовираження, активізації всіх можливостей власного організму. Таке тлумачення характерне й для Р. Ассаджолі, Л.Н. Когана, Л.О. Коростильової, Ю.М. Кулюткіна, В.І. Муляра, Г.С. Сухобської та ін., які відносять самоактуалізацію до показників повноти самореалізації особистості і вважають самореалізацію більш загальним поняттям.

Самоактуалізацію розглядають як мотиваційну й ціннісно-змістовну частину самореалізації особистості, яка передуює або виявляється паралельною відносно предметно-діяльній активності того, хто навчається. Термін «самореалізація», за Р. Ассаджолі, використовується для специфіки дослідження двох різновидів свідомості. Один означає самоздійснення, а інший – самоосягнення [4].

Найбільш близьким до поняття «самореалізація» є поняття «самоактуалізація».

А. Маслоу вживає їх як синоніми. Самоактуалізація – це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів, як здійснення своєї місії, або покликання, долі тощо, як більш повне пізнання й прийняття своєї власної споконвічної природи, як безустанне прагнення до єдності, інтеграції, або внутрішньої синергії особистості [3]. Іншими словами, самоактуалізація – це прагнення людини до зросту, розвитку, самостійності, самовираження, активізації всіх можливостей власного організму. Таке тлумачення характерне й для Р. Ассаджолі, Л.Н. Когана, Л.О. Коростильової, Ю.М. Кулюткіна, В.І. Муляра, Г.С. Сухобської та ін., які відносять самоактуалізацію до показників повноти самореалізації особистості і вважають самореалізацію більш загальним поняттям.

Самоактуалізацію розглядають як мотиваційну й ціннісно-змістовну частину самореалізації особистості, яка передуює або виявляється паралельною відносно предметно-діяльній активності того, хто навчається. Термін «самореалізація», за Р. Ассаджолі, використовується для специфіки дослідження двох різновидів свідомості. Один означає самоздійснення, а інший – самоосягнення [4].

Поняття «самореалізація» є тим інтегруючим фактором, з яким пов'язаний процес реалізації себе, формування власних життєвих стратегій, пошук свого шляху, цінностей, потреби, сенсу життя. Самореалізація

пов'язана з переходом із життя у своєму внутрішньому світі, у світі свого самопізнання, до життя у зовнішньому світі, тобто відбувається перехід від самопізнання Я-реального, Я-ідеального і Я-самореалізованого до практики (Байлук, 2011: 12–17).

В основі феномена самореалізації лежать потреби росту, розвитку та самовдосконалення, тому термін «самореалізація» (self-realization) часто є синонімом терміна «реалізація своїх можливостей» (self-fulfillment) і «самоактуалізація» (self-actualization). Такі терміни описують досить близькі явища: повну реалізацію людських можливостей (К. Горні); прагнення людини до найбільш повного виявлення і розвитку своїх здібностей (К. Роджерс); внутрішню активну тенденцію розвитку себе, щось на зразок істинного самовираження (Ф. Перлз); прагнення людини стати тим, ким вона може стати (А. Маслоу) (Петренко, 2016: 52–57).

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

У психології проблема самореалізації особистості порушувалась у дослідженнях учених із середини ХХ століття. Проблему самореалізації студентів можна знайти у наукових доробках вітчизняних та зарубіжних учених, тому важливим стає визначення людини як суб'єкта власної активності і власного перетворення (Г.О. Балл); змісту самореалізації (С.Д. Максименко), визначення змісту і розведення понять «самореалізація», «самоактуалізація», «самоідентифікація», «саморозвиток» (І.Б. Дерманова); активності особистості у виборі життєвої перспективи (Є.І. Головаха); потребу у самореалізації як джерело активності та самоактивності особистості (Л.З. Сердюк); дослідження професійної самореалізації (О.О. Індінов); бар'єри на шляху до самореалізації (S. Dickinson); стратегії самореалізації (F.A. Del Castillo) та ін.

Самореалізація з точки зору психології в найзагальнішому вигляді розуміється як процес реалізації себе – це здійснення самого себе в житті і повсякденній діяльності, пошук і затвердження свого шляху в цьому світі, своїх цінностей і сенсу свого існування в кожен момент часу. Відповідно до цього трактування людині необхідно реалізувати себе, шукати себе і сенс свого життя в цьому світі (Дерманова, 1997: 20–37).

Дослідження самореалізації виступає засобом розкриття особистісного потенціалу, проявом творчої індивідуальності, розкриттям потенційних можливостей особистості, які є основою прояву індивідуальності. Деякі дослідники визначають самореалізацію як компонент саморозвитку. Вона націлює особистість на повне, творче розкриття здібностей, адекватну і гнучку поведінку, виконання очікуваних дій відповідно до поставлених цілей.

Наприклад, у своїх роботах Г.О. Балл розглядав самореалізацію особистості як поняття внутрішньої свободи, що у найзагальнішому розумінні визначається як «сукупність умов, зовнішніх або внутрішніх, які сприяють гармонійному розгортанню і виявленню різноманітних здатностей особи» (Балл, 2006: 257–278).

Свою чергою О.Л. Пінська вважає, що суб'єкт самореалізації готовий приймати самостійні рішення, реалізувати заплановане, що все це відбувається за допомогою механізму психічної саморегуляції, яка характеризується специфічною активністю, спрямованістю на актуалізацію психічних резервів відповідно до особливостей ситуації діяльності і спілкування (Пінська, 2018: 36–41). «Самореалізація є усвідомленим, цілеспрямованим, активним самотворенням та самовиявленням особистості, що веде до саморозвитку», стверджує А.П. Лісниченко і досліджує поняття творчої самореалізації, яку визначає «вільним, свідомим предметним сутнісним сил людини, що втілюється в індивідуальній формі та виступає як внутрішній особистісний сенс» (Лісниченко, 2011: 24).

Дослідження самореалізації в контексті життєвої перспективи особистості Є.І. Головаха дає змогу подати цю наукову категорію як «цілісну картину майбутнього в складному суперечливому взаємозв'язку прогнаних і очікуваних подій, з якими людина пов'язує соціальну цінність та індивідуальний сенс свого життя». Перспектива особистості, зауважує дослідник, є найважливішим чинником її розвитку і самореалізації. Особистість не отримує готової життєвої перспективи, а вибудовує її, змінюючи, уточнюючи впродовж життя, долаючи суперечливі альтернативи (Головаха, 1988).

Досліджуючи ймовірні бар'єри на шляху до самореалізації особистості, С. Дікінсон наголошує, що натеper більшість людей мають доступ до необхідних ресурсів, але різко порушується питання безпеки особистості як важливої перешкоди до можливості її самореалізації у ситуаціях невизначеності. У цьому контексті доцільно згадати концепт «набутої безпорадності» М. Селігмана, коли люди, ставши жертвами незалежних від них обставин (наприклад, пандемії), переживають втрату почуття самоефективності, що унеможлиблює їхню подальшу самореалізацію (Dickinson, 2020: 4–12).

Вплив непередбачуваних обставин на процес самореалізації досліджував і Ф.А. Дель Кастільо. На його думку, психологічне благополуччя та стан соматичного здоров'я нині є ключовими у побудові особистої стратегії самореалізації, і саме здоров'я, у тому числі й здоров'я громади, є соціальною детермінантою самореалізації. Самоактуалізація

передбачає потребу в прогресі та зростанні, а не збереженні статичності. Нині ж переважна частина людей більше бажає зберегти, утримати те, що вони мають, а не прагне нових, часто ризикованих досягнень (Del Castillo, 2021: 148–162).

З огляду на необхідність проектування процесу становлення особистості майбутнього психолога викликають інтерес виділені О.О. Ідіновим етапи самореалізації, а саме актуалізація, розгортання, розв'язання. Структурними елементами першого етапу самореалізації є: соціалізація, індивідуалізація особистості, становлення її потреб, інтересів, побудова цілей, мобілізація вольових зусиль. Наступний етап – розгортання актуалізованої потреби, що передбачає процеси самопізнання, побудову самоцілі, самомоделі, здійснення самовибору, самоконтролю й самоаналізу. У процесі розгортання відбувається зняття потреби у самореалізації (розв'язання), при цьому результатом самореалізації є самоутвердження. Потреба у самореалізації на певний час задовольняється, потім з часом відбувається становлення нової потреби у самореалізації, яка знов проходить через актуалізацію, розгортання й розв'язання тощо. Саме цим зумовлюється нескінченність процесу самореалізації (Байлук, 2011).

Самореалізація неможлива без задоволення основних потреб людини, психологічне благополуччя і соматичне здоров'я стають базою для мотивації людини досягати більшого, втім пандемія змінила шляхи задоволення базових потреб, ієрархію їх актуальності. У дослідженні Дж. Дальке з колегами показано, що нині дуже важливою рисою самореалізованої особистості є її гнучкість, вміння швидко та ефективно адаптуватися у динамічних і непередбачуваних умовах соціуму; для самореалізації особистість повинна мати декілька однаково реальних перспективних стратегій, які можливо реалізувати з урахуванням наявних соціальних ризиків (Dahlke, 2021: 120–132).

У процесі самореалізації невід'ємним складником є потреба, яка, згідно з А. Маслоу, є вищою потребою, зокрема, у самоактуалізації, самореалізації, саморозвитку, реалізації своїх потенцій і здібностей, самореалізації (Маслоу, 1982: 108–118). Це дозволяє говорити, що поняття «самореалізація особистості» має свою структуру, таку як:

- потреба особистості (ціннісно-смилова самореалізація);
- діяльнісна самореалізація (опосередковане розгортання здібностей людини);
- самостійність індивідуальності (як об'єктивний і суб'єктивний результат діяльності особистості);
- оптимізм у мисленні і почуттєвому сприйнятті людиною навколишнього світу;

- зрілість людини як результат позитивного розвитку;
- особистісна стійкість у контакті із соціумом (здатність вийти із непередбачених ситуацій).

П'ять основних структурних компонентів феномена самореалізації виділяють С.Д. Максименко і Л.З. Сердюк, таких як:

- 1) автономія (глибинне відчуття себе);
- 2) ціннісні орієнтації (уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба, з одного боку, і з іншого – це відношення суб'єкта до предметів та явищ реальності, яке виражається ціннісними орієнтаціями, соціальними установками, якостями особистості);
- 3) самоефективність (компетентність, впевненість у собі та у правильності своїх дій);
- 4) самоставлення (відбувається оцінювання та прийняття чи неприйняття власного «Я»);
- 5) перспектива майбутнього (інтеграція минулого, теперішнього і майбутнього в психологічному життєвому просторі людини) (Максименко, 2016: 6–13).

2. Методологія і методи

Для дослідження рівня самореалізації особистості були застосовані методики: «Самоактуалізаційний тест» (САТ) Л.Я. Гозмана і М.В. Кроза, Методика дослідження особистісної ідентичності Л.Б. Шнейдер «МІЛІ».

Тест «САТ» призначений для визначення самоактуалізації особистості студентів, що включає механізм самовизначення особистості, що безпосередньо співвідноситься з ціннісно-сисловою ієрархією особистості, внаслідок чого розкривається і актуалізується її внутрішній потенціал, усвідомлюються та відкриваються емоційні, інтелектуальні та орієнтально-адаптаційні можливості особистості.

Методика дослідження особистісної ідентичності «МІЛІ» призначена для визначення справжніх уявлень суб'єкта про себе, власного, а не нав'язаного шляху розвитку і супроводжується відчуттям особистісної визначеності, тотожності і цілісності, що дає можливість суб'єкту сприймати своє життя як досвід тривалості і безперервності свідомості, єдності життєвих цілей і повсякденних вчинків, дій і їх значень, які дозволяють діяти послідовно.

Констатувальний етап, метою якого було дослідження особливостей самореалізації. Вибіркову сукупність утворили студенти педагогічних університетів 1–5 курсів, усього 226 осіб. Дослідження реалізовувалось впродовж 2017–2018 рр. на базі Київського університету імені Бориса Грінченка, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та Національного авіаційного університету.

Для опрацювання дослідницьких даних і розрахунку статистичних показників

використовувалася прикладна комп'ютерна програма SPSS for Windows, версії 16.0 та 11.5.0.

3. Результати та дискусії

Для визначення статистично значущих відмінностей між групами студентів жіночої та чоловічої статі був здійснений аналіз із використанням U-критерію Манна-Вітні. Результати порівняльного аналізу на підставі зазначених статистичних параметрів демонструють значущі відмінності між діагностичними групами за показниками «Підтримка», «Компетентність у часі», «Самоприйняття», «Ціннісні орієнтації», «Синергія», «Уявлення про природу людини», «Самоповага».

Провівши аналіз таблиці, можна сказати, що навіть коротка інтерпретація результатів, що були отримані, дозволяє зробити низку певних висновків.

Студенти чоловічої статі мають статистично значущо вищі показники за компетентністю в часі, підтримки, цінних орієнтацій, самоповаги, уявлення про природу людини,

самоприйняття. Загалом, хлопці мають більше можливостей для самореалізації, навчаючись у закладі вищої освіти, ніж дівчата, вони впевненіші у собі та більше цілеспрямовані.

Визначено, що високі показники отримано за шкалою «Синергія», відмінності між групами є статистично значущими, респонденти-чоловіки більше орієнтовані на подолання протилежності між егоїзмом та безкорисливістю, між особистісною вигодою та альтруїзмом, це особистість, яка думає не тільки про себе, сприйняття цілісного світу та людей. Натомість досліджувані жіночої статі мають меншу здатність аналізувати особливості свого «Я», свої дії, обґрунтовуючи свою діяльність.

Показники за шкалами «Компетентність у часі», «Підтримка» та «Ціннісні орієнтації», «Самоповага» та «Уявлення про себе» можуть охарактеризувати студентів чоловічої статі як відносно незалежних у своїх вчинках особистостей, які керуються по життю власними цілями, переконаннями, установками

Таблиця 1

Відмінності між показниками методики САТ студентів різної статі за U-критерієм Манна-Вітні

Шкала	Стать	Середнє	U-критерій	p (рівень значущості)
Компетентність у часі (TC)	Жіноча	7,8462	1983,5	,012*
	Чоловіча	9,0714		
Підтримка (I)	Жіноча	48,7692	1990,5	,014*
	Чоловіча	52,7857		
Ціннісні орієнтації (SAV)	Жіноча	11,5726	1997,0	,014*
	Чоловіча	13,0000		
Гнучкість поведінки (Ex)	Жіноча	12,8205	2369,0	,275
	Чоловіча	13,3095		
Сенситивність (Fr)	Жіноча	6,7863	2660,0	,979
	Чоловіча	6,8571		
Спонтанність (S)	Жіноча	7,5214	2665,5	,996
	Чоловіча	7,5476		
Самоповага (Sr)	Жіноча	9,5299	2015,5	,017*
	Чоловіча	10,6667		
Самоприйняття (Sa)	Жіноча	10,8583	2047,0	,023*
	Чоловіча	12,1190		
Уявлення про природу людини (Nc)	Жіноча	5,3228	2023,5	,017*
	Чоловіча	6,0476		
Синергія (Sy)	Жіноча	3,8031	1550,5	,001*
	Чоловіча	4,7381		
Прийняття агресії (A)	Жіноча	8,2520	2287,5	,161
	Чоловіча	8,6905		
Контактність (C)	Жіноча	10,1496	2667,0	1,000
	Чоловіча	10,1190		
Пізнавальні потреби (Cog)	Жіноча	5,3071	2455,0	,434
	Чоловіча	5,6429		
Креативність (Cr)	Жіноча	6,4252	2493,5	,524
	Чоловіча	6,1667		

Примітка: * рівень значущості $p \leq 0.05$

Таблиця 2

Відмінності між показниками методики ідентичності студентів різної статі за U-критерієм Манна-Вітні

Статус ідентичності	Стать	Середнє	U-критерій	p (рівень значущості)
Передчасна	Жіноча	0,76	2991,5	0,02*
	Чоловіча	0,000		
Дифузна	Жіноча	1,43	390,0	0,691
	Чоловіча	1,4		
Мораторій	Жіноча	2,44	421,5	0,377
	Чоловіча	2,52		
Досягнута	Жіноча	3,39	1901,5	0,03*
	Чоловіча	3,0		
Псевдопозитивна	Жіноча	6,45	288,0	0,559
	Чоловіча	6,78		

U-критерій Манна-Вітні; p – рівень значущості (якщо * – відмінності значущі для 95% випадків, тобто $p < 0,05$)

і принципами, які не піддаються зовнішньому впливу, «внутрішньо-орієнтовані», характеризуються високим ступенем самоактуалізації.

Особливо важливим для самореалізації є досягнення ідентичності як необхідної умови розвитку особистості. Результати дослідження особистісної ідентичності дозволяють нам констатувати, що високий ступінь прийняття себе сприятиме самореалізації студентів.

Показники за статусом «Досягнута» та «Передчасна» ідентичність статистично відрізняються у чоловіків та жінок порівняно з іншими статусами ідентичності.

Висновки

Отже, більшість студентів спрямована на реалізацію свого потенціалу, мають уявлення, що їх особистість, характер та діяль-

ність здатні викликати у інших повагу, симпатію, схвалення та розуміння. Вони зацікавлені у власному «Я», мають любов до себе, відчуття цінності власної особистості та одночасно передбачуваними цінності свого «Я» для інших. Самореалізація не вичерпується своїм суб'єктивним змістом, а діє як об'єктивний фактор, впливаючи на взаємини між людьми, на домагання особистості, її життєву спрямованість, значною мірою формуючи її. Розвиток поведінки зрілої особистості характеризується більш узагальненим усвідомленням себе, адекватною самооцінкою, наявністю здатності регулювати свої дії самостійно, виникненням внутрішніх стимулів, регулюючих діяльність, формуванням потреби у самотворенні як одному з проявів самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байлук В.В. Сущность самореализации личности и её структура. *Педагогическое образование в России*. 2011. № 4. С. 12–17.
2. Балл Г.А. Психология в рациогуманистической перспективе : избранные работы. Киев : Изд-во «Основа», 2006. С. 257–278.
3. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодёжи. Киев : Наукова думка, 1988. 142 с.
4. Дерманова И.Б., Коростылева Л.А. Некоторые аспекты феномена самореализации. *Психологические проблемы самореализации личности*. 1997. Санкт-Петербург. С. 20–37.
5. Идинов А.А. Самореализация личности во внепроизводственной сфере общества: (Онтол. и гносеол. анализ) : автореф. на соиск. уч. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.13 «Философия культуры». Фрунзе. 1990. 20 с.
6. Лісниченко А.П. Підготовка майбутнього вчителя до творчої самореалізації у професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Вінниця, 2011. 24 с.
7. Максименко С.Д., Сердюк Л.З. Психологічна основа самореалізації особистості: структура і функція. *Актуальні проблеми психології* : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. 2016. № 9(9). С. 6–13.
8. Маслоу А. Самоактуалізація. Психологія личности: Тексты. Москва : МГУ, 1982. С. 108–118.
9. Пінська О.Л. Теоретичні засади проблеми особистісної самореалізації як психологічного феномена. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. 2018. № 1. С. 36–41.
10. Петренко Н.В. Самоактуалізація та самореалізація особистості у філософсько-освітньому дискурсі. *Грані*. 2016. № 7. С. 52–57.
11. Dickinson S. Grit and Flow as Prescriptions for Self-Actualization. *Journal of Wellness*, 2020. 2(2), 4–12.
12. Del Castillo F.A. Self-actualization towards positive well-being: combating despair during the COVID-19 pandemic. *Journal of public health (Oxford, England)*, 2021. 148–162.

13. Dahlke J., Bogner K., Becker M., Schlaile M.P., Pyka A. et al. Crisis-driven innovation and fundamental human needs: A typological framework of rapid-response COVID-19 innovations. *Technological Forecasting and Social Change*, 2021. 169, 120–132.

REFERENCES:

1. Bailuk, V.V. (2011). Sushchnost samorealizatsyy lychnosti y yeye struktura [The essence of self-realization of the person and its structure]. *Pedahohycheskoe obrazovanye v Rossyy – Pedagogical education in Russia*, 4, 12–17 [in Russian].
2. Ball, H.A. (2006). *Psikhologiya v ratsiogumanisticheskoy perspektive: izbr. raboty. [Psychology in a Rational Humanistic Perspective: Fav. work.]*. Kyiv: Osнова [in Russian].
3. Golovaha, E.I. (1988). *Zhiznennaja perspektiva i professional'noe samoopredelenie molodjozhi [Life perspective and professional self-determination of youth]*. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
4. Dermanova, Y.B., Korostyleva, L.A. (1997). Nekotore aspekty fenomena samorealizatsyy [Some aspects of the phenomenon of self-realization]. *Psykholohycheskye problemu samorealizatsyy lychnosti – Psychological problems of self-realization of the person*. 20–37 [in Russian].
5. Idinov, A.A. (1990). Samorealizacija lichnosti v vneproizvodstvennoj sfere obshhestva: (Ontol. i gnoseol. analiz) [Self-realization of the individual in the non-production sphere of society: (Ontological and epistemological analysis)] *Extended abstract of candidate's thesis*. Frunze. 1990 [in Russian].
6. Lisnychenko, A.P. (2011). Pidhotovka maibutnoho vchytelia do tvorchoi samorealizatsii u profesiinii diialnosti [Preparation of the future teacher for creative self-realization in professional activity]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].
7. Maksymenko, S.D., Serdiuk, L.Z. (2016). Psykholohichna osnova samorealizatsii osobystosti: struktura i funktsiia [Psychological basis of self-realization of personality: structure and function]. *Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuksa – Actual problems of psychology: Collection of scientific works of the Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk*, 9(9), 6–13 [in Ukrainian].
8. Maslou, A. (1982). *Samoaktualizatsyia Psykholohyia lychnosti: Teksty. [Self-actualization. Personality Psychology: Text]*. Moskva: MGY [in Russian].
9. Pinska, O.L. (2018). Teoretychni zasady problemy osobystisnoi samorealizatsii yak psykholohichnoho fenomenu [Theoretical foundations of the problem of personal self-realization as a psychological phenomenon]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia – Bulletin of Alfred Nobel University*, 1. 36–41 [in Ukrainian].
10. Petrenko, N.V. (2016). Samoaktualizatsiia ta samorealizatsiia osobystosti u filosofsko-osvitnomu dyskursi. *Hrani – Faces*, 7 [in Ukrainian].
11. Dickinson, S. (2020). Grit and Flow as Prescriptions for Self-Actualization. *Journal of Wellness*, 2(2), 4–12.
12. Del Castillo, F.A. (2021). Self-actualization towards positive well-being: combating despair during the COVID-19 pandemic. *Journal of public health (Oxford, England)*, 148–162.
13. Dahlke, J., Bogner, K., Becker, M., Schlaile, M.P., Pyka, A. et al. (2021). Crisis-driven innovation and fundamental human needs: A typological framework of rapid-response COVID-19 innovations. *Technological Forecasting and Social Change*, 169, 120–132.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2021.

The article was received 16 June 2021.